

Doç. Dr. Hakan ÜZELTÜRK

Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Ücretler Üzerinden Alınan Gelir Vergisi: Bazı Tespitler ve Değerlendirmeler

*“En büyük makam, en büyük bak, çalışanlara ait olacaktır.”
Atatürk*

1. Genel Olarak

Türkiye’de vergi sistemi birçok yönüyle problem yaratan bir konumdadır. Sistemden ziyade sistemsizliğin ön plana çıktığı, birbiriyle bağlantısız ve hukuka aykırı hükümlerin bulunduğu, günümüz gelişmelerine ayak uyduramayan, karmaşık, kapsamlı ve uyumsuz bir yapı haline gelmiştir. Bu problemlere denetimlerdeki sıkıntılar, yargının yükü, İdare’nin hukuka aykırı uygulamaları, Anayasa’da yer alan vergilendirme ilkelerinin uygulanamaması da eklenince sorun içinden çıkılmaz boyutlara ulaşmaktadır. Türkiye’deki kayıt dışılık oranının yüksekliği, mükelleflerin vergiye karşı dirençleri yanında ekonomideki sıkıntılar ve Türkiye’nin nüfusu da bu tespitlere eklenmelidir. Bu kadar çok problemin olduğu bir ülkede ücretlilerin de sıkıntı yaşaması gayet doğaldır. Bu sıkıntının temelinde de asgari ücretin vergiye tâbi olması bulunmaktadır.

Her şeyden önce ülkemizde beyanname verme alışkanlığı ve hukuki altyapısı yoktur. Devlet de herkesin beyanname verdiği bir sistem yerine kimin ne kadar servetinin olduğunun bilinmediği ve

denetiminin yapılmadığı, vergi oranlarının yüksek olduğu, vergi tabanının çok dar olduğu bir ülkede beyan usulü yerine stopaj usulünü tercih etmektedir. Stopaj usulü vergi toplamada kolay bir yöntem olması bakımından tercih edilmekle birlikte aynı zamanda vergi ödevlerinin yerine getirilmesi, vergi ödeme alışkanlığı ve vergi bilincinin yerleşmesi bakımından da olumsuz bir uygulamadır.

Türkiye’de 2006 yılında beyanname veren 1 milyon 366 bin mükelleften 316 bin 500’ü sıfır matrah, 805 bin mükellef ise asgari ücretin altında gelir beyanında bulunmuştur. Mükelleflerden sıfır matrah bildirenlerin yüzdesi 23 olmakta, yüzde 59’u ise asgari ücret seviyesinin altında beyanname vermiş bulunmaktadır. Bu durumda ticaret ve serbest meslekle uğraşan mükelleflerin yüzde 82’si asgari ücretliden daha az gelir beyan etmektedirler. Beyanname veren bütün gelir vergisi mükellefleri ortalama yıllık 903 YTL vergi öderken, asgari ücret üzerinden ödenen yıllık ortalama gelir vergisi ise 747 YTL olarak gerçekleşmektedir. Asgari geçim indirimini konusunda yapılan hukuka ve adalete aykırı yeni düzenleme ile zaten 2007 senesi tamamen kapsam dışında bırakılmıştı. Bu sebeple özellikle ücretliler bakımından 2007 senesi kaybedilmiş bir sene olmuştur.

Ücretlilerin üzerindeki vergi yükünün çok iyi hesaplanarak, makul seviyelerde bir vergi yükü ile kayıt dışılığın azalması ve aynı zamanda vergi gelirlerinin artırılması sağlanabilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir. Bu ilkenin doğal bir sonucu olarak da herkesin mali gücüne göre vergi ödemesi gerekmektedir. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının temel amacı olmasına rağmen bu ilkeler hayata geçirilememektedir. Mali güç ilkesinin yerleşmesi ise dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının azalarak dolaysız vergilerin oranının yükselmesi ile sağlanabilir. Oysa ülkemizde dolaysız vergilerin oranı sadece %27'dir.

Yukarıda bahsedilen beyan düzeninin hayata geçirilememesi sebebiyle ülkemizde gelir vergisinin %95'i stopaj yoluyla alınmaktadır. Bu durumda beyannameye dayalı vergilendirmenin yerleşmesi ve dolayısıyla vergi bilincinin mükellefler arasında yayılması bugün için bir hayal olarak kalmaktadır. Bu durumun bir başka sonucu da vergi hâsılatının düşmesidir.

Bunların yanında denetim eksikliği Türkiye'de adil bir vergi sisteminin oluşturulamamasında önemli bir rol oynuyor. 2007 senesi itibarıyla denetimlerde 120 maliye müfettişi, 290 hesap uzmanı, 309 gelirler kontrolörü olmak üzere 719 kişi bulunmaktadır. Bunlara ek olarak 1692 vergi denetmeni vardır. 8132 yoklama memurunun ise fiş kontrolü yetkisi bulunmamaktadır. Bu oranlar Türkiye'deki mükellef sayısı, yapısı ve kayıt dışılık göz önüne alındığında yok denecek kadar azdır. Bu kadar az kişi ile yapılacak çalışmalarda da denetim oranı ancak yüzde iki veya üçe çıkabilmektedir. Üstelik ülkemizde çok yetersiz bir ceza sistemi mevcuttur. Bunlar bir araya gelince vergi toplama yanında vergi sisteminin işleyişinde başarısızlık da kaçınılmaz olmaktadır.

Ankara Ticaret Odası'nın 2007 Kayıt Dışı Raporu'nda bazı tespitler yapılmış. Bunlar:

1. Bir sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olma-

yanların 2 milyon 574 bini ücretli, 1 milyon 635 bini ise yevmiyeliler oluşturuyor. Bu kapsamdaki toplam 4 milyon 209 bin kişinin yasalar gereğince SSK'ya kayıtlı olması, SSK ve işsizlik sigortası primiyle gelir ve damga vergisi ödemeleri gerekiyor.

2. Şu anda uygulamada bulunan asgari ücret üzerinden SSK'ya kayıtlı bir çalışan için yılda ortalama 2.253 YTL SSK ve 202 bin YTL işsizlik sigortası primi ödeniyor.

3. Türkiye'de devlet son yıllarda GSMH'nin yüzde 25'i oranında vergi tahsilatı yapıyor. Kayıt dışı ekonominin GSMH'ye oranı yüzde 30 kabul edilirse, 2006 yılında bu nedenle devletin alamadığı vergi 30,3 milyar YTL düzeyinde hesaplanıyor. 2006 yılında kayıt dışı istihdam nedeniyle uğranan prim kaybı ise 17 milyar YTL civarında bulunuyor.

4. Devlet bu yıl 158 milyar YTL vergi toplama-ya amaçlıyor. Yüzde 30'luk kayıt dışı ekonomi nedeniyle toplanamayacak vergi ise 32 milyar YTL olarak tahmin ediliyor. Bu yıl devletin kayıt dışı çalışmadan kaynaklanacak, 18,5 milyar YTL'lik prim (SSK, Bağ-Kur ve İşsizlik Sigortası Fonu) eklendiğinde toplam yıllık vergi ve prim kaybı 50,5 milyar YTL'ye ulaşıyor.

Bu tespitler devletin kayıt dışılık sebebiyle nelere maruz kalacağını göstermektedir. Bunun yanında ücretlilerin üzerindeki vergi yükünün de çok iyi hesaplanarak, makul seviyelerde bir vergi yükü ile kayıt dışılığın azalması ve aynı zamanda vergi gelirlerinin arttırılması sağlanabilecektir.

Ücretlilerin gelir vergileri konusunda bazı rakamlar söz konusudur. Vergi Politikaları Genel Müdürlüğü'nün yaptığı bir araştırmaya göre, ülkemizde 7,5 ile 8 milyon arasında ücretliden gelir vergisi stopajı yapılmaktadır. 2005 yılında çalışanlara ödenen ücretlerden ortalama 1.975 YTL, 2006 yılında 2.100 YTL gelir vergisi kesilmiştir. Bu vergileri ödeyenlerin ekonomik durumları dikkate alındığında daha da zor bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan fiyatlara göre Kamu-Sen tarafından yapılan bir araştırmada 4 kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı Nisan ayı itibarıyla 2.200 YTL olarak belirlenmiş bulunmaktadır.

2. Gelir Vergisinde Ücret ve Ücretli

Ücretin tarifi Gelir Vergisi Kanunu'nun 61. mad-

desinde hüküm altına alınmıştır. Bu düzenlemeye göre:

“Ücret, işverene tâbi belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir.

Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (Mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunması onun mahiyetini değiştirmez.

Bu kanunun uygulanmasında, aşağıda yazılı ödemeler de ücret sayılır.

1. 23. maddenin 11 numaralı bendine göre istisna dışında kalan emeklilik, maluliyet, dul ve yetim aylıkları;

2. Evvelce yapılmış veya gelecekte yapılacak hizmetler karşılığında verilen para ve ayınlarla sağlanan diğer menfaatler;

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri ile özel kanunlarına veya idari kararlara göre kurulan daimi veya geçici bütün komisyonların üyelerine ve yukarıda sayılanlara benzeyen diğer kimselere bu sıfatları dolayısıyla ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatler;

4. Yönetim ve denetim kurulları başkanı ve üyeleriyle tasfiye memurlarına bu sıfatları dolayısıyla ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatler;

5. Bilirkişilere, resmi arabuluculara, eksperlere, spor hakemlerine ve her türlü yarışma jürisi üyelerine ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatler;

6. Sporculara transfer ücreti veya sair adlarla yapılan ödemeler ve sağlanan menfaatler.”

İşveren ise aynı Kanun’un 62. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır:

“İş verenler, hizmet erbabını işe alan, emir ve talimatları dahilinde çalıştıran gerçek ve tüzel kişilerdir. 61 inci maddenin 1 ila 6 numaralı bentlerinde yazılı ödemeleri yapanlar bu Kanunda yazılı ödevleri yerine getirmek bakımından işveren hükümündedir.”

Bu kapsamda gerçek ücretler başlığında ücretin safi değeri 63. maddede işveren tarafından verilen

para ve ayınlarla sağlanan menfaatler toplamından aşağıdaki indirimler yapıldıktan sonra kalan miktar olarak belirtilmiştir.

“1. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 190. maddesi uyarınca yapılan kesintilerle, Ordu Yardımlaşma Kurumu ve benzeri kamu kurumları için yapılan kanuni kesintiler,

2. Kanunla kurulan emekli sandıkları ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20. maddesinde belirtilen sandıklara ödenen aidat ve primler,

3. Sigortanın veya emeklilik sözleşmesinin Türkiye’de kâin ve merkezi Türkiye’de bulunan bir sigorta veya emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olması şartıyla; ücretlinin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, işsizlik, analık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigorta poliçeleri için hizmet erbabı tarafından ödenen primler ile bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları,

İndirim konusu yapılacak prim, aidat ve katkıların toplamı, ödendiği ayda elde edilen ücretin %10’unu (bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için ödenen primlerde, ödendiği ayda elde edilen ücretin %5’ini) ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşamaz. Bakanlar kurulu bu oranı %20 oranına kadar (bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için %10 oranına kadar) artırmaya ve belirtilen haddi asgari ücretin yıllık tutarının iki katını geçmemek üzere yeniden belirlemeye yetkilidir.

4. Çalışanlar tarafından ilgili kanunlarına göre, sendikalara ödenen aidatlar (Şu kadar ki, aidatın ödendiğinin tevsik edilmesi şarttır.),

Ücretin gerçek değerinin tayininde, Gelir Vergisi gibi şahsi vergiler ücretten indirilmez.

Yabancı parasiyle ödenen ücretler ödeme gününün borsa rayiciyle Türk parasına çevrilir.

Hizmet erbabına verilen ayınlar, verildiği gün ve yerdeki ortalama perakende fiyatlarına göre; konut tedariki ve sair suretle sağlanan menfaatler, konutun emsal kirasına veya menfaatin emsal bedeline göre değerlendirilir.”

Kanun’da bazı ücretler için özel düzenleme getirilmiştir. 64. maddede “Aşağıda yazılı hizmet erbabının safi ücretleri takvim yılı başında geçerli olan ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgari ücretin yıllık brüt tutarının %25’idir.” ifadesi yer almaktadır.

“1. Kazançları basit usulde tespit edilen ticaret erbabı yanında çalışanlar;

2. Özel hizmetlerde çalışan şoförler;

3. Özel inşaat sahiplerinin ücretle çalıştırdığı inşaat işçileri;

4. Gayrimenkul sermaye iradı sahibi yanında çalışanlar;

5. Gerçek ücretlerinin tespitine imkân olmaması sebebiyle, Danıştay’ın müspet mütalaasıyla, Maliye Bakanlığınca bu kapsama alınanlar.

Diğer ücretler için yıllık beyanname verilmez, diğer gelirler nedeniyle beyanname verilmesi halinde de bunlar beyannameye ithal edilmez.”

3. Diğer Ülkelerde Durum

Türkiye dışındaki ülkelerde ücretlerin vergilendirilmesi konusunda hangi rakamların geçerli olduğuna bakmak gerekir. Burada sadece Avrupa Birliği ülkeleri değil diğer ülkelerdeki rakamlar da Türkiye’nin konumu hakkında doğru bir bilgi verecektir. Türkiye’nin sosyal yapısına ve çalışma koşullarına daha uygun olan evli ve iki çocuklu bir aile örnek alınacak olursa ve bu iki yetişkinden sadece bir tanesinin çalıştığı ihtimaline göre oranlara bakarsak daha doğru sonuçlara ulaşılabılır. Burada her ülkenin farklı ekonomik, siyasal, sosyal ve kül-

türel yapısı olması ve bunların vergi konusunu yakından etkilemesi önemli olmakla beraber bu listede bu detaylar yer almamıştır.

İstihdamı artırmak ve işsizlik oranını düşürmek konusunda oldukça titiz davranan diğer ülkeler vergi yükünü düşük tutmaktalar. Ülkemizde ise bu sorun uzun yıllardır sürmesine rağmen somut ve başarılı bir adım da atılamamış durumda. Bunun doğal sonucu rekabet gücünün azalması, yatırımlardan kaçış, işsizlik oranının yükselmesi ve kayıt dışılığın artmasıdır.

Türkiye vergi adaleti dışında diğer ülkelerle yapacağı rekabet mücadelesi bakımından da istihdam üzerindeki vergi yükünü düşürmek zorundadır. Bu konuda Türkiye’deki rakamlar hem Avrupa Birliği hem de OECD ortalamalarının üzerinde bulunmaktadır. En azından rekabet etmek, istediğimiz ülkelerin oranlarına inebilmek gerekmektedir.

Görüldüğü üzere gelir vergisi kapsamında vergi yüküne bakacak olursak Türkiye en yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Yukarıdaki 2006 senesine ait tabloda yer alan 30 ülke arasında Türkiye yüzde 30,5 oranıyla otuz ülke arasında en yüksek 7. ülke konumundadır.

OECD’nin 2006 yılına ait "Ücretlerin Vergilendirilmesi" Raporu’na göre Türkiye, 2005 senesinde olduğu gibi, karı-kocadan birinin çalıştığı iki çocuklu bir ailenin en fazla kesinti yüküne katlandığı ülke durumunda bulunuyor. Rapor’da bu rakam Türkiye için yüzde 42,8, Polonya için yüzde 42,2, Fransa için yüzde 42 olarak yer aldı. AB ortalaması yüzde 30’lar dolayında bulunurken OECD ortalaması yüzde 27,5 oldu. Bu rakamlar İrlanda’da yüzde 2,3, Yeni Zelanda’da ise yüzde 2,6. Bunun yanında Türkiye’de vergiler karşılığında mükelleflerin elde ettiği kamu hizmetlerinin büyüklüğü ve niteliği de ayrı bir tartışma konusudur.

4. Sonuçlar

1. Ücretler üzerindeki vergi yükü çok yüksektir. Bu yükün sadece vergi olarak değil diğer mali yükümlülükler ve ekonomik şartlar olarak da düşünülerek değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Asgari ücretin mutlaka vergi dışında bırakılması gerekmektedir. Bununla birlikte ülkemizde birçok kişinin ücretlerinin asgari ücret üzerinden gösterilmesi sebebiyle oluşan vergi kaçığının da

Tablo: Ülkelerin Gelir Vergisi Kapsamında Vergi Yükü

ÜLKE	ORAN (%)	ÜLKE	ORAN (%)
1. Danimarka	35,7	16. Yeni Zelanda	20,9
2. Macaristan	34,0	17. İtalya	20,1
3. Hollanda	32,2	18. Kanada	20,0
4. Avusturya	31,1	19. İsviçre	17,1
5. İsveç	31,1	20. Japonya	16,1
6. Finlandiya	30,7	21. Lüksemburg	14,3
7. Türkiye	30,5	22. Portekiz	14,2
8. Polonya	30,4	23. İzlanda	13,6
9. Belçika	30,2	24. İspanya	13,3
10. Norveç	26,4	25. Çek Cumhuriyeti	10,0
11. Yunanistan	25,1	26. Slovakya	9,4
12. Birleşik Krallık	25,0	27. Kore	9,1
13. Avustralya	23,7	28. İrlanda	6,9
14. Almanya	23,1	29. Meksika	5,0
15. Fransa	21,7	30. ABD	4,8

kayıt dışı ekonomiyle mücadele ve denetimlerin artırılması yoluyla önlenmesi gerekmektedir.

3. En az geçim indirimi konusunda AB standartlarını yakalamamız gerekiyor. Şu anda Türkiye’de çok düşük olarak kabul edilecek bu oranlar örneğin Birleşik Krallık’ta 5.035 Sterlin, Almanya’da 15.329 Euro, Fransa’da 5.515 Euro düzeyinde bulunmaktadır.

4. Rekabet ortamına bu vergi ve diğer mali yüklerle giren Türkiye geride kalmaya mahkûm olacaktır. Yatırım imkânları bakımından düşük vergi oranları ve sigorta primleri, ülkeye avantaj sağlayan temel unsurlardandır.

5. Sadece ücretler bakımından yapılacak bir çalışma yeterli değildir. Ücretlilerin etkilendiği diğer hususlarda da çalışmalar yapılması zarureti bulunmaktadır.

6. Halen Vergi Konseyi bünyesinde çalışmaları devam eden gelir vergisi kanununun yeniden yazılması çalışmalarında bu konuda gerekli destek ve talepler iletilmelidir.

7. Ücretler üzerindeki vergi yükünü düşürebilmek için vergi ihtiyacının karşılanabileceği kaynakların yaratılması yanında mevcut kaynaklardaki kayıp ve kaçakların da önlenbilmesini gerektirir.

8. Bu konuda alınacak temel bir önlem çok kapsamlı, bağlantılı, uyumlu ve geniş kadrolu denetimlere başlanmasıdır.

9. Özellikle asgari ücret konusunda radikal önlemlerin alınması gerekmektedir. Asgari ücretli olarak gösterilenlerin denetimi bu açıdan önem kazanmaktadır.

10. Bu esnada mevzuat iyileştirmesi yapmak ve hukuka aykırı uygulamalara son vermek gerekmektedir.

11. Çağdaş ülkelerde uygulanan ve çalışanların hayatlarında vergi ve kesintiler sebebiyle oluşacak sıkıntıların giderilmesi Anayasa’da yer alan sosyal devlet ilkesi kapsamında gerçekleştirilmelidir.

12. Uygulanacak vergi politikalarının vergi adaleti ve mali güç açısından incelenmesi gerekmektedir.

13. Vergi yükünün ve oranlarının belirlenmesinde yapılacak ön çalışmalarda ekonomik analizlere mutlaka yer vermek gerekmektedir.

14. Ekonomik ve mali politikaların vergi politikalarıyla birlikte değerlendirilmesi belirlenecek vergilerde başarıyı getirecektir.

15. Yabancı ve yerli yatırım konusunda sadece mevzuatla yapılacak düzenlemeler yeterli olamamaktadır. Uzun vadeli programlar belirlemek ve bu program çerçevesinde yatırımcıyı teşvik edecek, diğer ülkelerce de sağlanan, bazı düzenlemeler yapmak gerekmektedir. Bu düzenlemelerin yapılmasında istihdamı artırıcı büyük ölçekli yatırımlar hem malî hem de hukukî olarak özendirilmelidir.

16. Uluslararası rekabetin sağlanmasında mevcut sistemin hızlı bir şekilde değiştirilmesinin önemi büyüktür. Günümüz dünyası sıcak para hareketlerine cevap verebilecek düzenlemeleri çabuk ve etkin bir şekilde gerçekleştirenlerin dünyasıdır.

17. Bu çalışmaların ileride zarar görmemesi ve ya verimsiz olmaması amacıyla mutlaka anayasal prensiplere dayalı ve hukukun temel alındığı düzenlemeler yapılmalıdır.

“Çalışmak hayat, düşünmek ışıktır.”

Victor Hugo